

**سکوت برآمده از این
خلأ گهگاه با چاپ
کتبی خاص مانند
مکتب در فرایند
تکامل یا حجاب
شرعی در عصر
پیامبر شکسته
می‌شد، اما به مانند
تب تند خیلی زود
فرومی نشست
و دوباره سکوتی
معرفتی جهان
معرفت دینی را در بر
می‌گرفت. باور از میان
این خلأ متولد شد.**

و ایران بیندازیم متوجه می‌شویم که مهم‌ترین مسئله دینداران مواجهه ایشان با مفاهیم بنیادین دنیای جدید است که در رأس آن‌ها علم تجربی، قانون، سکولاریسم، دمکراسی و ... قرار دارد. در ایران از همان ابتدای ورود تجدید متفکران سعی می‌کردند با نوشتن رساله‌ها و کتب مختلف از این دوگانه‌ها عبور کنند. مثلاً میرزا یوسف مستشارالدوله رساله یک کلمه را درباره مسئله قانون و حاکمیت قانون نوشت و مرحوم نائینی تنبیه الأمة و تنزیه الملة را در نقد استبداد و مبانی فکری مشروطه نوشتند. اما در این میان علم تجربی اهمیت ویژه‌ای داشت، چراکه تصویری که از جهان و انسان بر اساس روش تجربه و آزمایش ارائه می‌داد با تصویری که کتاب مقدس و نصوص دینی ارائه می‌کردند همخوان نبود. در این دوره تاریخی، برخی مسیر علم را در پیش گرفتند و برخی مسیر دین را. اما گروهی در این میان سعی کردند به جمع بین این دو بپردازند و با تفسیر و تأویل کتاب مقدس یا روش‌های دیگر آن را از تعارض با علم، که دیگر حقانیتی قطعی و خدشه‌ناپذیر یافته بود، باز بدارند. بازرگان و کتاب‌راه طی شده‌اش در این الگو قرار دارند. از سوی دیگر، اگرچه

عرصه عمومی دانش و فرهنگ هستند، کمترین توجه را به معرفت دینی و دین پژوهی داریم. متأسفانه این روزها دیگر در کیوسک مجلات و پیشخوان کتابفروشی‌ها مجله‌ای جدی در حوزه دین پژوهی نمی‌بینیم و مجلاتی هم که گهگاه منتشر می‌شوند، یا ادامه نمی‌یابند یا به موضوعات بسیار تخصصی می‌پردازند، به مانند مقالاتی درباره فیزیک کوانتوم، و به همان میزان از جامعه، مردم و عرصه دینداری دور! تعداد اندکی از مجلات هم هستند که به موضوعات عرصه‌های خاصی از دین و دینداری می‌پردازند، مثلاً مجله خیمه مختص به هیئت‌ها و مجالس حسینی است یا مجله تقریرات رسانه فکری و تحلیلی حوزه و روحانیت است. اما سؤال اصلی اینجاست که مگر نه این است که نظام معرفت دینی در ساحت‌های مختلفی چون سیاست، حقوق، اقتصاد، تربیت و ... با دیگر دانش‌های بشری تقاطع دارد؟ پس چرا در روزگاری که همچنان بازار اندیشه و علوم انسانی در ایران داغ است ما مجله‌ای با محوریت الهیات و دین پژوهی نداریم؟ برای پاسخ به این سؤال کمی به عقب برگردیم.

اگر نگاهی به تاریخ روشنگری و روشنفکری در جهان